

سرآغاز عکاسی در قزوین

مهدی نورمحمدی

نشر حدیث امروز (قزوین)،

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان، ۱۳۸۳

ناصرالدین شاه که می‌توان او را نخستین مروج عکاسی در ایران دانست، پس از ملک قاسم میرزا دومین ایرانی است که با علم و عمل عکاسی آشنا شده است. از طرفی می‌توان ارتباط تنگاتنگ عکاسی و انقلاب مشروطه را یادآور شد که به عبارتی پس از دربار قاجار، مشروطه از مهم‌ترین عوامل رواج عکاسی در ایران است. مشروطه نگاه عکاسان را به سوژه‌های انقلابی معطوف کرد و تجارب جدیدی را برای عکاسان به ارمغان آورد. همچنین عکاسی را به خدمت آرمان‌های اجتماعی درآورد و از آن طرف عکاسی نیز به انقلاب مشروطه کمک‌های زیادی کرد.

عکاسان در دوره‌ی مشروطه در ارائه‌ی پيشامدهای انقلاب مشروطه و وقایع و افراد تأثیرگذار این دوره و چاپ و نشر آن در میان مردم در زنده نگه داشتن خاطره‌ی این نهضت و رواج دموکراسی نقش مهمی ایفا

نمودم با هر عکس، مطلب مستند که گاه اصل مطلب نیز کلیشه می‌شد همراه کنم در نهایت بسیار جالب شد.

به نظرم تحقیقات پژوهشگران معاصر خارجی به طور قطع نمی‌تواند به نتایجی که پژوهشگران بومی به دست می‌آورند برسد. زیرا روابط فیما بین و آشنایی افراد با یکدیگر در یک محدوده‌ی جغرافیایی خاص می‌تواند نتایج بسیار مهمی به دست دهد. اما کار پژوهشگرانی که در دهه‌های گذشته به این کار پرداخته‌اند به یقین با توجه به از میان رفتن بخش عظیمی از عکس‌ها و مدارک در گذر زمان، می‌تواند بسیار کار بارزشی محسوب گردد. به طور مثال، در کانادا به رساله‌ای برخورد کردم که دانشجویی برای دوره‌ی فوق لیسانس خود، شهر شیراز را انتخاب کرده و چهل و دو سال پیش به شیراز رفته بود و از همه‌ی خیابان‌ها، مردم و مشاغل آنها عکاسی کرده و بعد هم در تیراژ بسیار محدودی حاصل کارش را به چاپ رسانده بود که می‌تواند صفحات تازه‌ای از وضعیت اجتماعی و سیاسی ایرانیان را در آن محدوده‌ی زمانی مشخص پیش روی ما قرار دهد.

باید این حقیقت را نیز در نظر داشت که هنوز افراد زیادی هستند که می‌توانند به عنوان منبع در خصوص زوایای تاریک عکاسی ایران به ما اطلاعات بدهند و عکس‌های بسیاری نزد خانواده‌هاست که در معرض نابودی قرار دارند.

منصور صانع متولد ۱۳۳۷ در شیراز و فارغ التحصیل رشته عکاسی از دانشکده‌ی هنرهای زیبا دانشگاه تهران، در ۱۳۶۹ می‌باشد. وی عکاسی را به طور جدی، در سال ۱۳۶۳ شروع کرده است.

کرده‌اند. عکاسان در آن زمان با استفاده از دوربین‌های بزرگ و سه پایه‌دار عکس‌هایی به یادگار گذاشتند که بعدها زینت‌بخش کتاب‌های تاریخ مشروطه شد. امروزه عکس‌سندی ارزشمند در مطالعات تاریخی است و گاه ارزشی والاتر از یک سند تاریخی دارد. چرا که ثبت واقعیت در لحظه‌ای مشخص، امکانی است که فقط هنر عکاسی از آن برخوردار است و در سایر اشکال تصویری و هنرهای تجسمی دیده نمی‌شود. بیان خصوصیات فردی و اجتماعی، لباس، آداب و رسوم و معماری یک قوم و ملت در دوره‌های تاریخی بیانگر ویژگی‌های هنر عکاسی است. بنابراین به لحاظ مطالعات مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی حائز اهمیت است.

کتاب حاضر که تحت عنوان سرآغاز عکاسی در قزوین به چاپ رسیده است در چهار فصل به پیشینه‌ی عکاسی در قزوین / عکاسان پیشگام قزوین / پیوست (۱): بناهای تاریخی قزوین / پیوست (۲): اشخاص می‌پردازد. نورمحمدی ابتدا در مبحث پیشینه‌ی عکاسی در قزوین، به نخستین عکس‌های گرفته شده در قزوین، نخستین عکاسان قزوینی و عکس و عکاسی در اشعار دو شخصیت مشهور قزوینی پرداخته است. آن گاه به زندگی و نمونه‌ی آثار عکاسان اولیه و پیشگام قزوین اشاره می‌کند.

فصل سوم که شامل عکس‌های قدیمی از بناهای تاریخی قزوین است، به جز شش مورد، عکاس آنها شناخته شده نیست. ۲۸ عکس نخست، عکس‌هایی است که عکاسان مخصوص شاهی و جهانگردان و سیاحان از بناهای شهر قزوین گرفته‌اند که از لحاظ مطالعه و بررسی بناهای قزوین اهمیت زیادی دارند. در این میان جای تأسف است که برخی از این بناهای زیبا همچون «ایوان نادری» و «مهمانخانه‌ی قزوین» به دست جاهلان از بین رفته است و به جز این عکس‌ها، خاطره‌ی تصویری دیگری از این بناها وجود ندارد، در فصل چهارم نیز عکس‌هایی از رجال قزوینی ارائه شده‌اند که به غیر از سه مورد، عکاسان آنها شناخته شده نیست.

حدود ۲۰۸ قطعه عکس در این کتاب به چاپ رسیده که بیش از هشتاد درصد این عکس‌ها تاکنون چاپ نشده است. حدود ۱۱۲ قطعه عکس از این مجموعه متعلق به مجموعه‌ی شخصی نگارنده است. ۲۸ عکس اولیه در فصل سوم در ارتباط با بناهای تاریخی قزوین و اولین عکس فصل چهارم مربوط به رجال قزوین، از مجموعه‌ی آرشیو کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران گرفته شده و بقیه‌ی عکس‌ها نیز مربوط به مجموعه‌داران خصوصی است. در ارتباط با عکس‌های رجال قزوین، تعدادی از افراد شناخته نشده‌اند و به همین دلیل عکس‌های فاقد زیرنویس، مربوط به افرادی هستند که مشخص نشده‌اند. از مهم‌ترین عکس‌های این مجموعه می‌توان به «سید اشرف الدین قزوینی» شاعر برجسته‌ی دوره‌ی مشروطیت اشاره کرد که برای اولین بار منتشر شده است.

در فصل پیشینه‌ی عکاسی در قزوین می‌خوانیم:

... عکاسانی که در خدمت حکومت بودند، از دیگر عکاسان اولیه‌ی قزوین محسوب می‌شوند. یکی از وظایف این عکاسان، عکس گرفتن از زندانیان و مقصران بوده است. معروف‌ترین و مهم‌ترین عکسی که در این خصوص گرفته شده عکس «حاج سیاح محلاتی» و «میرزا رضا کرمانی» است که یک عکاس روس در سال ۱۳۰۸ قمری در زندان قزوین گرفته است. این دو چهره‌ی معروف و ماجرا آفرین دوره‌ی ناصری، در سال ۱۳۰۸ قمری (= ۱۲۶۹ شمسی) به جرم قانون خواهی و ارتباط با سیدجمال‌الدین اسدآبادی به بدترین وضعیتی در قزوین زندانی شدند و شاه دستور داده بود که آنها را به شدت تحت نظر قرار دهند.»